

Πρόνοια ἐγγράφει τὸ περι καταργήσεως δουλείας ψήφισμα εἰς τὰς δέλτους τῆς ἐθνικῆς εἰμαρμένης. Ἐν ἐκείνῃ τῇ λαμπρᾷ ἡμέρᾳ, ἦν τῇ ἀληθείᾳ μετὰ σεβασμοῦ ἀναφέροντες, ἐπυράχθησαν τὰ περι ἐλευθερίας σχέδια τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀνεζωπυρώθησαν αἱ ἔμφυτοι τοῦ γένους ῥοπαὶ πρὸς τὴν ἰσονομίαν.

ΝΓ΄.

Ἡ Βυζαντινὴ Μοναρχία ὡς πρὸς τὴν ἀναμέμφωσιν.

Ἀπτόμεθα μὲν καὶ ἀκροθιγῶς τῶν μεσαιωνικῶν πραγμάτων, δοῦτι μᾶλλον ἢ λεπτομερῆ ἱστορίας ἐκθεσῶν, βραχείαν τινὰ προαθέμεθα ἐπιθεώρησιν τῆς κινήσεως καὶ τῆς πορείας τῶν ἰδεῶν. Ἐπιτροχάδην δὲ μνημονεύομεν καὶ τὸ περι Κοπιδέριμου σημαντικὸν γεγονός, ἵνα καταδείξωμεν ὅπως οὐκ ἔστιν ἀνάγκη τοῦ νὰ διαζητηθῇ κατ' ἄλλον τρόπον ἡ βίβλος τοῦ λαοῦ, καὶ δώσωμεν παράδειγμα περι τῆς μεθόδου, ὅχι βεβαίως τοῦ γράψαι ἱστορίαν, ἀλλὰ τοῦ ἐξάγειν ἐκ τῶν ἀπειραριθμῶν μὲν, πλὴν ἀτελῶν μαρτυριῶν, τὸ ἱστορικὸν πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς ἐνδελεχειας.

Τοιαυτοτρόπως ἀνιχνεύοντες εἰς τὴν ἀδιαφώτιστον ἔτι τοῦ Μεσαιῶνος μας ἱστορίαν τὰ ἔχνη τῆς Χριστιανικῆς ἐλευθερίας, καὶ πληρέστατα πεπεισμένοι, ὅτι μετὰ μείζονος προσοχῆς ἐὰν αὐτὴν ἐρευνήσωμεν, ἀληθείας ἐθνωφελεῖς καὶ μαρτυρίας θέλομεν ἀνακαλύψειν λίαν ἀναγκαίας εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀπόδειξιν τῶν ἡμετέρων ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων, τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ἐγκαταστάσεως, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν λοιπῶν πεφωτισμένων λαῶν ὀφειλομένης παντελοῦς ἐξαγοράσεως, πολλάκις ὑπεμέμφθημεν κατ' ἐκείνων τῶν ὁμογενῶν λογίων καὶ πολιτικῶν τῆς ἡμέρας, οἵτινες ὀλοτελῶς ἀφρόντιδες περι τὰ ἡμέτερα, καὶ τὰς τετριμμένας τῶν Δυτικῶν περιαιτολογίας εἰσάγοντες ἐν Ἑλλάδι, ὅτε μὲν πρωτότοκον θυγατέρα τῆς νεωτέρας ἐλευθερίας ἐπονομάζουσι τὴν Ἀγγλίαν, ὅτε δὲ εἰς τοὺς Ἰάλλους τὴν πρώτην τῆς ἰσότητος ἀποδίδουσιν ἐφαρμογὴν. Βεβαίως, οὐδὲ ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωσ, οὐδὲ ὁ ζῆλος πρὸς τὰς μεσαιωνικὰς ἐρεῖνας μᾶς τυφλωττοῦσι τοσοῦτον ὥστε νὰ δίσχυρισθῶμεν, ὅτι κατὰ τὴν σκοτεινὴν, περι

ἥς ὁ λόγος καὶ ἀκατέργαστον, οὕτως εἰπεῖν, ἐποχὴν, ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία, ἄλλως ἀσχολουμένη εἰς οὐσιωδέστερα τότε ζητήματα, τὰς συνεπείας τῶν ὁμοίων μετὰ πολὺν χρόνον ὄφειλε νὰ αἰσθανθῆ, ὅτι, λέγομεν, κατ' ἐκείνην τὴν ὑψηλὴν ἐποχὴν ἠρίστευσεν ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ πολιτικῇ θεσμοθεσίᾳ, ἣ ἐπενόησε δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἣ ἔγνω τὴν ἀνάγκην οἰασθῆν συνταγματικῆς ἀντιπροσωπίας, ἣ ἐζήτησεν ἄλλας παρομοίας ἐγγυήσεις. Πλὴν, ἐὰν ἀφ' ἐνὸς τῶν αὐτῶν γελοίας ἀξιώσεις ἀποστρεφώμεθα, ὡς ἀναρμόστους εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, εἰς χρόνους ὅτε ἡ θεία τοῦ Χριστιανισμοῦ θρησκεία εἶχε χρεῖαν τῆς θεολογικῆς ὑπεροχῆς, ὅπως διαχυθῆ καὶ συμπαγιωθῆ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ὡς ἐκ τούτου μόνη ὄφειλεν ἡ θεολογία ν' ἀπορροφᾷ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, ἡ δὲ πολιτικὴ τοῦ γένους ἡμῶν νὰ διαρκῆ ὑποχείριος ὑπ' αὐτὴν καὶ ὑπεξούσιος, ἐὰν λοιπὸν ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία τῆς 5'. ἑκατονταετηρίδος δὲν ὑπερέβη τὰ εἰς τὴν πρόοδον ἀνωθεν διατεταγμένα ὄρια, δίκαιον ἐξ ἄλλου μέρους εἶναι νὰ ὁμολογήσωμεν, χάριν δικαιοσύνης, ὅτι ἡ κοινωνία αὕτη, ὑπὸ τῶν ἱερῶν ὑπόθεσι- μῆν πέπλον τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀνατολῇ, ἐτόλμησε μὲν ὅ,τι οὐδεὶς ἕτερος σύγχρονος λαὸς ἐπενόησεν, ἀπῆλαυσε δὲ μετὰ θυσίας καὶ αἱματοχυσίας, εἴπερ καὶ διὰ μίαν στιγμὴν, τὴν φιλοτάτην ἐκείνην κοινωνικὴν ἰσονομίαν, ἐφ' ἧς ἐπερείδονται πᾶσαι αἰλοῖται ἐλευθερίαι, καὶ ἧς ἄνευ οὐδεμίᾳ δύναται πρόοδος νὰ εὐδοκιμήσῃ.

Καὶ τὸ ἐπαναλέγομεν ὁ 5'. αἰὼν ἐχρημάτισεν ἴσως ὑπὲρ πάν- τα ἄλλον ὁ αἰὼν τοῦ γενικοῦ σκοτους, τῆς ἀπαιδευσίας, τοῦ δεσποτισμοῦ. Μόνη ἡ Ῥώμη διετήρει ὀλίγας τινὰς ἀκτῖνας τοῦ ἐκ- πνεύσαντος φωτισμοῦ. Ἀλλὰ πεσοῦσης τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρα- τορίας εἰς Δύσιν, ἔμεινεν ἡ Ἐκκλησία μοναδικὸν τοῦ παρελθόντος ἀπομνημόνευμα, μόνη παράδοσις συνάπτουσα τὴν ἐνεστῶσαν κα- τάστασιν τῶν πραγμάτων μετὰ τῆς προηγουμένης· διότι οἱ βάρ- βαροι, νέα γενεὰ, νέα τάξις, νέα κοινωνία, νέος κόσμος, ἀνέτρε- πον τὰ πάντα ἐκ θεμελίων, καὶ, καθάπερ θεῖα μάστιξ, κατέσρε- φον ὅ,τι διήγειρε παρελθόντος ἀνάμνησιν, καὶ ἰδέαν ἀρχαιότη- τος. Καὶ τοῦτο ἴσως εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ἀμαρτημάτων τῆς Ῥω-

μαϊκής Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ μείνασα, ὡς εἶπομεν, μόνη ὄρθιος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐθνικῶν χαλασμάτων, καί, ὡς ἐκ τῆς θέας αὐτῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἰδιότητος, διατελέσασα ἐπομένως κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους μόνη ἀνεξελέγκτος καὶ ἀπεριόριστος ἀρχή, ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία κατὰ ῥοπὴν ἠθικὴν βαθμηδὸν ἐσφετερίσθη πᾶσαν πολιτικὴν ἐξουσίαν.

— Ἀλλ' ὁ φωτισμὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἠκολούθει πορείαν ἀντίθετον. Ἐνταῦθα οὐδὲ βαρβαρικαὶ εἰσβολαὶ κατὰ τῆς πρωτευούσης ἔλαβον χιῶραν, οὐδὲ κατάπαυσις παντελὴς τῆς προγονικῆς παιδείας ἠκολούθησε. Τὰ δὲ λείψανα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας ἦσαν ἐναποτεθειμένα εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ μονάρχου, ὅστις ἐφάπαξ καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐχωρίσθη τῆς ἐθνικῆς ἀναπτύξεως, χωρὶς νὰ διακόψῃ ἢ ματαιώσῃ αὐτήν. Ἀπ' ἑτέρου ἡ Ἐκκλησία, παντελῶς ἀποκεχωρισμένη τῆς πολιτικῆς διχειρίσεως, δὲν ἠβουλήθη καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ σφετερισθῇ ὡς ἡ τῆς Δύσεως, τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν· ὥστε καθ' ὃν χρόνον ἡ Ῥώμη θεοκρατικῶς ἐμονάρχησεν ἐν ἑλλείψει μοναρχίας, καὶ ἀντεφέρθη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν δεσμεύσασα τὸν λόγον διὰ τυραννικῆς τινος πίστεως, καὶ ταραττούσα τῶν ὄχλων τὰς φαντασίας μὲ φόβητρα καὶ φαντάσματα πρὸς πλήρωσιν τῶν ἱερῶν ταμείων τῆς, ἀπεναντίας ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, τὴν μοναρχίαν ἀδιαλείπτως ἀντιπολιτευθεῖσα, καὶ τὴν προαγωγὴν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ὑποβοηθήσασα, εἰργάσθη πνευματικῶς τε καὶ πραγματικῶς ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ φωτισμοῦ.

Ἰπὸ ταύτην τὴν ἐποψιν ἡ μοναρχία θεωρουμένη, μὲ ὅλας τὰς παρεκτροπὰς τῆς, ὠφέλησεν ὅπως οὖν τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμόν. Τὸν ὠφέλησεν, ἀνεξιχνίαστω τίνι θεῖα οικονομία, καθότι ὑπῆρξεν αἰώνιος καὶ ἀνυπέρβατος φραγμὸς εἰς τὴν ἐνδεχομένην σπουδαρχίαν τοῦ ἱερατικοῦ στοιχείου, τοῦ οὐσιώδους τούτου συστατικοῦ μέλους τῆς κοινωνίας μας· τὸν ὠφέλησε, διότι συζητήρησεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀνέρεικτον τὴν ἀναγκάσιαν ἐκείνην ἰσοσταθμίαν ἀναμέσον πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ζωῆς, ἥτις διὰ παντὸς ἐξησφάλισε παρ' ἡμῖν τὴν ἐθνικὴν αἰσθαντικότητά ὡς ἐχέγγυον μελλούσης διαπλάσεως ἀτομικῆς, καὶ τὴν ὀνόματι Θεοῦ

καὶ Πατρίδος ἀναγκαίαν καὶ ἀδιάσπαστον τῆς φυλῆς ὀλομέ-
λειαν· ἐπὶ τέλους ὠφέλησε τὸν Ἑλληνισμόν ἢ μοναρχία, διότι
ἕνεκα τῆς ξενοφουβίας καὶ ξενόφρονος αὐτῆς οὐσίας καὶ πορείας
συνέβαλεν εἰς τὴν σύμπτυξιν τῶν ἀρχηγόνων ἐκείνων στοιχείων,
ἅπερ ἦσαν διωρισμένα ὁμοῦ νὰ γεννηθῶσι, νὰ τελεσφορήσωσι,
νὰ συμπολιτευθῶσι, καὶ ἀφοῦ στιγμιαίως ἐκλείψωσιν ἀπὸ τὸ
θέατρον τοῦ πολιτισμοῦ, πάλιν ὁμοῦ νὰ ἀναγεννηθῶσιν.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἑτέραν ἔτι λυσιτελοῦντως ἦγεν ἡ Βυ-
ζαντινὴ μοναρχία πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν. Ἐπειδὴ, τίς βεβαιοῖ ὅτι
αἱ ὑπερβολικαὶ καὶ συνημμέναί τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Εὐαγγελίου
δημοκρατεῖαι, μείνασαι δίχως κοσμικοῦ χαλινοῦ, δὲν ἤθελον, ἀφη-
νιάσασθαι, τρέξει ἀπὸ ρυτῆρος, καὶ τοσοῦτον παρεκτραπῆ τοῦ
προσῆκοντος, ὥστε τέλος νὰ κατακρημνισθῶσιν ἀμφοτέραι εἰς
ἀνέκδρομον ἄβυσσον ὀλίθρου; Ναὶ μὲν ἡ βυζαντινὴ αὐταρχία
προσέκοψεν ἐνίοτε τὰς προόδους τῆς ἐθνικότητος, ἀλλ' ὁμολογη-
τέον ὅτι περιπλέον κατέστειλε τὴν ὑπεράγαν δογματοποίησιν,
καὶ ἐβράδυνε τὴν πρόωρον ἐφαρμογὴν τῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν
ἐν χρόνῳ καθ' ὃν ἡ ἐφαρμογὴ ἤθελεν ἴσως ἐπιφέρει θάνατον ἐπὶ κοι-
νωτικῆς ὠρισμένης νὰ διέλθῃ τὸ γάδιον τῆς ἐσωτερικῆς συγχωνεύ-
σεως καὶ συναρμύσεως πρὶν ἢ εἰσθῆ εἰς τὸ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας.
Διότι, μὰ τὴν ἀλήθειαν! ἡ μεσαιωνικὴ γενεὰ, ἂν καὶ πάντα ἔχει
τῆς ζώσιμότητος τὰ προσόντα, ἤγουν ἂν καὶ ὑπόσχεται νὰ ἐπι-
ζήσῃ εἰς τὴν ἄδοξον ἐποχὴν τῆς, μολοντοῦτο περικαλύπτεται
τοσοῦτον ἐν τῷ ἀφηρημένῳ κατ' ἀρχὰς, καὶ τόσον πνέει βραδέως
τὸν ἀέρα τῆς κοινωνικότητος, ὥστε πολλάκις ἀπατώμενος νο-
μίζεις αὐτὴν νενεκρωμένην. Ἐκείνους δὲ τοὺς βραδεῖς παλμοὺς
τῆς πράξεως, οἵτινες βαθμηδὸν ταχύνονται, καὶ ἐφεξῆς σπέρ-
χονται βιαστικῶς, ἡ δεσποτεία ἐν ἀρχῇ τοὺς ἐφύλαξεν, καὶ τοι
κατὰ φαινόμενον ἐναντιωθεῖσα πρὸς πᾶν κίνημα δημοτικόν. Ἡ
Βυζαντινὴ λοιπὸν μοναρχία ὑπῆρξεν ἡ ἔνσαρκος ἀνάγκη τῆς
βραδυπόρου τοῦ γένους ἀναπτύξεως. Οὐδεὶς τῶν τότε φιλοσό-
φων, ὁρῶν τὸ ἄστατον αὐτῆς, ἄστατον βεβαίως ἀπαρδειγμά-
τιστον ἐν τῇ καθολικῇ τῶν μοναρχιῶν ἱστορίᾳ, ἤθελε πιστεύσει

ὅτι ἐπὶ τοσοῦτους ἦτο· ὠρισμένη γὰρ ζήση πολλοὺς αἰῶνας. Νίκα γενεὰ κατόπιν τῆς ἄλλης ἐνόμιζεν ὅτι ἐμελλεν ἄρτι γὰρ κρημισθῆναι. Ἀλλ' αὕτη ἐστερεώθη ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ τῆς, ἐν δὲ τῇ αὐτῆς μακροβιότητι ἐπέτυχεν ἐκείθεν μὲν γὰρ πνεύση τὰς αὔρας τοῦ ἀρχαίου, ἐντεῦθεν δὲ τὰς τοῦ νεωτέρου κόσμου. Διὸ δύναται γὰρ ἐξομοιωθῆναι, εἰ θεμιτὴ τοιαύτη παρομοίωσις, μὲ τὸν περιβόητον μεσαιωνικὸν πύργον τῶν Πισσέων· ὅστις, καί τοι ἐκ κατασκευῆς δεικνύμενος ἐτοιμόρροπος πάντοτε, μολοντοῦτο εἶδεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ παρακληλυθείας γενεᾶς γενεῶν, καὶ μεταβληθείσας πολλακίς τὰς τύχας τῆς Ἰταλίας.

ΝΑ'.

Ἰουστινιάντειος μεταβολή.

Λέγομεν ὅτι ἡ μοναρχία ὠφέλησε τὸν Ἕλληνισμόν: Ἄς εἴπωμεν κάλλιον, ὅτι ὁ ἀπολυτισμὸς ὠφέλησεν αὐτόν· διότι πραγματικῶς ἀπὸ Κωνσταντίνου καὶ μέχρι Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, τοῦτέστι καθ' ὅλας τὰς δύο παρ' ἡμῶν ἐκθετομένας πρώτας περιόδους, ἀπολυτισμὸς μᾶλλον ἢ μοναρχία ἐπεκράτησε. Νίκωνον μετὰ πολλοῦς ἀγῶνας καὶ θυσίας ἐπέκρωτο γὰρ μετριασθῆναι ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἀπεριόριστος δεσποτισμὸς ἐκεῖνος, ὅστις εἰς τὸ πῆμα τοσοῦτων δεινῶν δημοτικῶν στάσεων, καὶ τοιαύτης ἐκ μέρους τοῦ Κλήρου ἀντιδράσεως, ἰδιοποιεῖτο σχεδὸν πᾶσαν τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ δὲν εἶδεν λογισμὸν τῶν πράξεών του πρὸς οὐδένα. Ἔμενον ὀπισθεν ἔτι ὁ φρικτὸς καὶ μέγας τῆς εἰκονομαχίας ἀγὼν, ὀρησκειτικὸς μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον, οὐσιωδῶς δὲ μᾶλλον πολιτικὸς, τοῦλάχιστον καθόσον δυνάμεθα γὰρ κρίνωμεν ἐκ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ, ἀγὼν ὅστις ἐράπαξ κεραυνοῖ τὴν ἐπτακέφαλον Ἴδραν τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ, καὶ μετὰ τὸν ὀπηθὸν ἐναργῶς ἀπελευθεροῦται καὶ ἀνακύπτει ὁ πρὸ πολλοῦ καταπιεσμένος ὡς πρὸς ἡμᾶς νεώτερος Ἕλληνισμὸς.

«Ὁ Ἰουστινιανὸς, ἱστορικὸς τις λέγει, ἐπειδὴ τὴν βίβλην παρέλαθε, συγγεῖν ἅπαντα εὐθὺς ἴσχυσε». Πνεῦμα φέρεται ῥέπον πρὸς τὸν ἀπολυτισμὸν, νοῦς πλῆσθεις μὲν καὶ μορφωθεὶς ἐν τῇ

ἀρχία Λατινική καὶ τῆ Χριστιανικῆ προσέτι πικιδεία, βραχίων δὲ ἰσχυρὸς, συγκεφαλαιοὶ ἐν ἐσωτῷ τὰς προσπάθειάς καὶ τὰ μέσα πάντα, ὅσα μετεχειρίσθησαν οἱ προκάτοχοι τοῦ πρὸς ἰσχυροποίησιν τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ καὶ παγίωσιν τῆς ἀπολύτου τυραννίδος. Ὁ Ιουστινιανὸς, ἀκμάσας περίπου δὴ ἐκατονταετηρίδας μετὰ τὸν Θεμελιωτὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπάρχει ὁ πρῶτος τῶν Ἀυτοκρατόρων, ὅς τις νουεχῶς μὲν συλλέξας τὰ ζώπυρα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἀρτίπλαστον δ' εὐφυῶς ἐκτιμήσας ὕλην τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ, διὰ παντοίων μέσων θεωρητικῶν ἅμα τε καὶ πρακτικῶν ἐπαχείρησε νὰ συμπήξῃ αὐτὰ πρὸς σχηματισμὸν νέας τάξεως ἰδεῶν καὶ πραγμάτων, συμφώνου πρὸς τὰς προαχρήμα καὶ τὰς ἐξῆς χρείας τῆς κοινωνίας του. Παρὰ τούτου ὁ Ἑλληνικὸς μεσαιὼν ἀκριβῶς ἔσχεν ἴδιον ρυθμὸν καὶ μορφήν, ἴσως δὲ καὶ παρ' αὐτοῦ δικαίως ἄρχεται καθότι, προγενεστέρως, ἦν τοιαύτη ἢ τῶν συστατικῶν στοιχείων σύγχυσις, καὶ τοσοῦτον διέκειντο ταῦτα ἀσύντακτα καὶ ἀσυνάρτητα πρὸς ἄλληλα, ὥστε, τοῦ μὲν Ῥωμαϊσμοῦ διέποντος ἐντεῦθεν ἐν ἀθροεῖα πλήρει καὶ καχεξία ὁμολογουμένη, κάκειθεν δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κυριαρχοῦντος ἀληθῶς ἐν ὑποταγῇ καὶ ὑπεξουσιότητι, τὸ Πυζάντιον

«Χάος ἦν, καὶ Νῦξ, Ἐρεβός τε μέλας».

Διὸ, καὶ τοὶ προσηλωθεῖς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐθιμονομίαν, καὶ ταύτην διαφερόντως περιθάψας, ὅμως δύνανται μᾶλλον ὡς Ἕλληνας, ἢ ὡς Ῥωμαῖοι ἀναμορφωτῆς νὰ κριθῇ· τοῦλάχιστον ἡ βασιλεία του σημειοὶ τὰ προοιμιώδη χαρακτηρισμὰ του μεταλλάκτου ἐθνικοῦ βίου. Ἐπειδὴ, ἐὰν καθὼ διπλωμάτης καὶ μονάρχης καθήκη τῷ Ῥωμαϊσμῷ, πλὴν καθὼ νομοθέτης καὶ θεολόγος καὶ πολεμικὸς ἐνδεικνύεται προβιβαστῆς τῶν ἡμετέρων, καὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἰδιορυθμίας ὑπέρτατος ζηλωτῆς. — Ἀληθῶς μὲν ἐγράθη πολλάκις μέσοις βιαίοις, ἀποσίοις, ἀξιοκατακρίτοις· ἀλλ' ἡ κοινωνικὴ ἀταξία εἶχε κορυφωθῆ· ἡ μοναρχία ἐκλονίζετο· ἡ ἐκκλησία ὑπὸ τῆς αἰρέσεως ἐπαπηλείτο· τὰ δὲ πράγματα ἐβρίσκοντο εἰς ἐλεεινὴν κατὰστασιν· προσέτι πρέπει νὰ συλλογισθῶμεν

ὅτι χωρὶς τῶν μέσων τούτων ἴσως ἢ μεταδρόμησις ἀπέβαινε ἀπραγματοποίητος.

Διένειμεν ἀξίας, καὶ τίτλους, καὶ τιμὰς, καὶ βαθμοὺς, καὶ χρυσὸν εἰς τοὺς στρατηγοὺς, τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς Γερουσιαστάς, ὅπως ἐπρελάσῃ αὐτοὺς εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀποσπάσῃ τὴν ἀρχοντείαν τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐθνικῶν στοιχείων. Πλὴν ἐὰν ὁ χρυσὸς ἦν δι' αὐτὸν τὸ πᾶν, ἢ δὲ εὐγένεια καὶ ἡ λυλικὴ ἀξία κατ' οὐδὲν ἐψηφίσθησαν, τοῦτο ἐγένετο σύμφερον πρὸς τὴν Ἰκκλησίαν καὶ τὸν λαόν, καθότι ἐνώπιον τοῦ νόμου ἐφάνησαν ἴσοι πάντες, καὶ πάντες ἀδιακρίτως οἱ ὑπήκοοι τοῦ Ἀυτοκράτορος ἐθεωρήθησαν πολῖται Ῥωμαῖοι. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἀπολυτισμὸς τῆς δευτέρας περιόδου προητοίμασεν ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια μέλλοντα ν' ἀναπτυχθῶσι μεταγενεστέρως, θέλουν παραγάγει τὴν κοινωνικὴν τῆς γενεᾶς ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἐπίσημον ἐγκαθίδρυσιν τοῦ ἐθνισμοῦ.

Πότε ἀνεκλήθη τὸ περὶ Κοπιδέρμου ψήφισμα τοῦ Ἀναστασίου ἀκριβῶς δὲν γινώσκομεν· οἱ χρονολογικοὶ παρασιωπῶσι τὰς συνεπείας αὐτοῦ, καθὼς ἐτι παρασιωπῶσι τὴν διήγησιν τῆς ἀνακλήσεως· ὅθεν, ἐπειδὴ σκότος καλύπτει τὸ σημαντικὸν τοῦτο μέρος τῆς ἱστορίας μας, εἴμεθα βεβιασμένοι νὰ καταφύγωμεν εἰς εἰκασίας καὶ συμπερασμούς. Τοῦτο δὲ μόνον οἶδαμεν ὡς θετικόν, ὅτι μετὰ τὴν βασιλείαν Ἀναστασίου, οἱ διάδοχοι τοῦ στέμματος, κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἰουστίνος, διακόπτουσι καὶ παύουσι τὸ πολίτευμα τῶν δῆμων, τόσον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅσον καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις τῆς ἐπικρατείας· καὶ ἐκ τούτου τεκμαιρόμεθα, ὅτι ἤδη προπαρασκευάζετο, ἐὰν δὲν ἐτελέσθη ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον Ἀναστασίου, ἡ ἀντικατάστασις τῶν πρῶν πραγμάτων, τοῦτέστι τῆς δουλείας ἢ ἐπανόρθωσις.

Ἀλλὰ κυρίως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δεικνύονται πάντα τὰ σημεῖα, ὅσα χρειάζονται διὰ νὰ μᾶς πείσωσιν, ὅτι πραγματικῶς τότε ἔλαβε χώραν τοῦ ψηφίσματος ἡ ἀνάκλησις. Ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπάρχει ὁ συνεργανιστὴς τῶν ἐθίμων καὶ ἀναμορφωτὴς τῆς Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας. Οἱ προκάτοχοί του εἶχον σθεασθῆ τὰ δεσποτικὰ

δίκαια, δηλαδή τὰς κοινωνικὰς διακρίσεις μεταξὺ δούλων καὶ ἐλευθέρων, οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν, διακρίσεις αἵτινες προσδιορίζοντο συνήθως ὑπὸ τῆς καταστάσεως τῆς μητρὸς. Οἱ νόμοι ἀπένεμον πρὸς τὸν νεογέννητον τὴν ἐλευθερίαν, ἐὰν καὶ διὰ μόνην μίαν στιγμὴν μεταξὺ κιοφορίας καὶ γεννήσεως ἡ μήτηρ ἀπελευθεροῦτο. Οἱ δὲ δούλοι συγκατελέγοντο ἐν τῇ τάξει τῶν ἀπελευθέρων ἐὰν ἡ γενναιότης τοῦ κυρίου ἀπήλαττεν αὐτοὺς τῆς προτέρας τύχης.

Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ὄχι μόνον διετήρησεν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ του σχετικῶς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὸ προηγούμενον σύστημα, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ἠλάττωσε τοὺς ὅρους τῆς δουλείας· διότι διὰ τῆς Νοερᾶς Οἱβ' κατήργησε μὲν πολλῶν εἰδῶν δουλείαν, διέταξε δὲ, ὅτι ὅστις ἐπαυεν ἅπαξ τοῦ νὰ ἦναι δούλος, ἀπῆλαυεν ἐν τῷ ἄμα, ἄνευ προεξασκήσεως ἢ βασιλικῆς ἀδείας, τὴν ιδιότητα καὶ τὰ προσόντα πολίτου, δηλ. τὸ δικαίωμα τοῦ χρυσοῦ δακτυλίου καὶ τῆς παλιγγενεσίας· καὶ τέλος ἀνεγνώρισεν, ἢ ἐμμέσως ὑπέθεσε τὴν ἀξίαν ἐλευθέρου γεννήσεως.

« Ἰκλήθημεν χρῆναι καὶ αὐτοὶ τὰς τῶν οἰκετῶν ἐλευθερίας, ἐπειδὴν παρὰ τῶν δεσποτῶν τῆς προτέρας ἀπαλλάττοντο τύχης, παντοίως αὐτοῖς καθαρὰς τε καὶ ἀνοθεύτους καὶ τελείας ἀποτελέσαι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς τῶν δεδιτικίων ὕβρεως τῆς ἐλευθερίας ἀπῆλλάξαμεν· καὶ τὰς λατινικὰς ὡς ἀτελεῖς ἐξεβάλομεν· καὶ τὰς ἱερατίονας περιττὰς ἀπερῆναμεν, καὶ τὸν Ἰούνιον νόμον καὶ τὸ Λαργιάνειον ἐμισήσαμεν δόγμα, ὡς μάτην καὶ τὴν ἀρχὴν εἰσαχθέν, καὶ ὀρθῶς ὕστερον ἐκβεβλημένον, καὶ μόνην κρατεῖν τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἐπὶ τῶν ἐλευθεριῶν· ἠβουλήθημεν, οὐ τόποις, οὐχ ἡλικίας, οὐχ ἐτέρῳ τινὶ κριτήριον διακρίνομεντες. »

Ἀλλὰ μὴν, πάντα ταῦτα φαίνονται προφασισμοὶ μᾶλλον ἢ φιλελευθέρου καὶ εὐλαχρηνοῦς πολιτικῆς φρονήματα, μέσα ἕως διανενοημένα ἐπίτηδες, ἵνα δικαιολογήσωσι τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δεσποτικῶν δικαιωμάτων, ἢ τοῦλάχιστον καθήσυχάσωσι προσωρινῶς τοὺς λαοὺς κατὰ συνέπειαν τηλικούτου τολμήματος. Πολ-

λὰ καὶ παντοῖα ἐγράφησαν ἐν Εὐρώπῃ περὶ Νομοθεσίας Ἰουστινιανοῦ· πλὴν δυστυχῶς δὲν ἐντύχομεν οὐδαμῶθι τὰς ἀληθινὰς καὶ ἀμέσους αἰτίας, αἵτινες ὑπηγόρευσαν τὴν ἀνάγκην τοῦ σχηματισμοῦ τῆς. Μεταβολὴ τοιαύτη, οἷαν ἐπέφερεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τοῖς καθεστώσι τῆς Ἀνατολῆς, οἷαν οὐδεὶς τῶν προκατόχων τοῦ ἐτόλμησε νὰ τελῆσῃ, βεβαίως, ἂν καὶ δικαιολογουμένη ὑπὸ κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν, ὠφείλει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τι σπουδαῖον καὶ σοβαρὸν ἐσωτερικὸν γεγονός, ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἀμελείας ἢ μεροληψίας ἔνεκα παρασιωπηθέν. Οἱ δὲ Δυτικοὶ τῶν εὐεργετημάτων ἀπολαύοντες, οὐδὲ ὅπως ἐφρόντισαν νὰ διερευνήσωσι τὰς προηγουμένας καὶ ἐπομένας ἱστορικὰς αἰτιολογίας τοῦ συμβεβηκότος. Ἴσως ἐναπόκειται εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἢ φιλοεθνῆς αὐτῆ ἔρευνα· εἰς ἡμᾶς, οἱ πατέρες τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν σκοπὸς καὶ τέρμα τῆς γενομένης μεταβολῆς. Ἐν ταύτῃ τῇ βραχείᾳ μελέτῃ δὲν δυνάμεθα, ὡς ἐκ τοῦ στενοῦ τῶν ὀρίων, καὶ τοῦ προκειμένου θέματος ν' ἀναπτύξωμεν τοὺς λόγους καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὰ καθέκαστα, ὅσα κατὰ τὸ συμπέρασμα μᾶς ἐνδεχομένως συνήρῃσαν εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν Ἰουστινιανείων νόμων· ἐπιτροχάδην ὁμῶς πρὸς ὁδηγίαν ἐπιμελεστέρων καὶ νοσημονεστέρων κριτικῶν ὀφειλομέν νὰ ἀνευθυμήσωμεν, ὅτι ἡ σύνταξις αὐτῶν χρονολογεῖται πλησίον τεσσάρων πολλοῦ λόγου γεγονότων· πρῶτον, τῆς τοῦ Κοπιδέρμου καταργήσεως· δεῦτερον, τῆς αἱματηρᾶς καὶ περιβοήτου ἐπαναστάσεως τοῦ Νίκα, καὶ τρίτον, τῆς ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ αἰτήσεως, ὅπως ἐξοντωθῇ τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς ἐπικρατείας ὁ Τριβωνιανὸς, ὁ πολυθρύλλητος αὐτουργὸς καὶ διευθυντὴς τῆς νομοθετικῆς Ἰουστινιανείου μεταρρυθμίσεως, καὶ παρακινήτης ἐκ τῶν εὐλόγων, τῆς τοῦ Ἀναστασιανοῦ θεσπίσματος ἀνακλήσεως. Ἐπὶ τέλος ἐπιστῶμεν τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ΟΗ΄. Νεαρᾶς, ἣτις ἀριδῆλως σκοπὸν προτίθεται νὰ εἰρηνεύσῃ μετὰ χρήσεως ἀφθόνου τῆς εὐήχου λέξεως ἐλευθερίας, καὶ διατινῶν ἀσῆμων ἐν οὐσίᾳ ἐγγυήσεων, τὴν περιμενομένην ἴσως, τὸς ἐκ τῆς περὶ Κοπιδέρμου μεταβολῆς, ὀργὴν τῶν ὑπηκόων.— Ἴσως ἀπατώμεθα· ἀλλ' ἡ μελέτη τῶν τεσσάρων τούτων συμβεβηκότων, εἰάν

συγκριτικῶς καὶ φιλοσόφως προηγηθῆ, πιθανώτατον νὰ ἐπεισφέρῃ κάποιον φῶς ἐπὶ τῶν ἀκριβῶν καὶ οὕτως εἶπεν τοπικῶν αἰτίων τῶν παραγαγόντων ἀμέσως τασσῶτον μέγα γεγονός. Ἰπάρχει λογικός τις καὶ ὑποκεκρυμμένος ἐν ἐκείνοις δεσμός ὅστις ἐγείρει τὰς ὑποψίας μας.

Ἡ φρικώδης τοῦ Νίκα ἐπανάστασις ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ συνδέηται μετὰ τῶν προηγουμένων, καὶ νὰ συναρμολογῆται μὲ τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀναστασίου, ἐάν, ὡς εἶκός, ἔχῃ λογικὴν τινα καὶ ἱστορικὴν σημασίαν. Ἄλλως, ὅσα περὶ τῶν αἰτίων αὐτῆς μᾶς ἀναφέρουσιν οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι εἶναι ἀβάσιστα, ἀνάρμοστα, καὶ, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν, γελοῖα. Πολυάνθρωπος πόλις δὲν ἐπαναστατεῖ διὰ μιᾶς· τριάκοντα καὶ ἐπέκεινα χιλιάδες κάτοικοι δὲν κατασφάζονται· αὐτοκράτωρ ἐκπτωτός δὲν κηρύττεται, καὶ γενικῆ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἀταξία δὲν ἐκδηλοῦται διὰ ἐπιβολὴν τινα δασμῶν, ὡς λέγουσιν· δασμῶν, εἰς τοὺς ὀποίους ἡ τάλαιπωρος βυζαντινὴ κοινωνία δυστυχῶς ἦτο συνειθισμένη. Ἄλλα αἷτια οὐσιωδέστερα καὶ μᾶλλον ἐκ τοῦ πλησίον ἀναφερόμενα πρὸς τὴν ἰσχὺν τῶν καθεστώτων νόμων πρέπει νὰ αἰτιολόγησαν τὸ δεινὸν τοῦτο συμβεβηκός. — Ὅπως καὶ ἐν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ ἐπανάστασις τοῦ Νίκα χαράττει ἰδίαν ἐποχὴν εἰς τὰ χρονικά τῆς δευτέρας περιόδου. Καὶ ἐπειδὴ, ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ κρίνωμεν ἢ νὰ ἐπικρίνωμεν τὰς ἐπενεχθείσας ἄχρι τοῦδε γνώμας περὶ αὐτῆς, ἀλλὰ νὰ ἐκθέσωμεν τὸ συμβεβηκός καθὼς οἱ χρονογράφοι μᾶς τὸ διηγοῦνται, ἀφ' ἑτέρου δὲ πᾶν δημοτικὸν κίνημα ἀνάγεται εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, διὸ παραλείποντες εἰς ἀρμοδιωτέραν περίστασιν τὴν ἐρμῆνευσιν, προβαίνομεν εἰς τὴν διήγησιν.

NE'.

Ἡ τοῦ Νίκα ἐπανάστασις.

Ἡ βυζαντινὴ, ὡς εἴπομεν, ἀρχοντεία ἐν τε τῇ Ἰερουσίᾳ καὶ τῇ Ἰπατείᾳ καὶ ταῖς λοιποῖς ἀξιώμασιν ἤδη δὲν ἤρχεν εἰμὴ κατ' ἔνομα, οὐδὲ τῆς ψήφου, οὐδὲ τοῦ καλοῦ κυρία οὕσα, ἀλλὰ δὲ προχω-

ρων ἐπὶ τοῦ νῦν μοναρχικὸς ἀπολυτισμὸς ἐξησθένησεν αὐτὴν κατὰ κράτος. Τίνα, ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ τῶν κυρίων στοιχείων ὀργασμοῦ, ἐν τῷ ἀναβρασμῷ ἐκείνῳ ἐνθα προδιελύετο ἡ τῆς προσεχοῦς μεταπονήσεως ὕλη· ὅτε διὰ ταραχῶν, καὶ στάσεων, καὶ περισπασμῶν αἰφνιδίων, ἢ διὰ μεταβολῶν ἡσυχῶν τὰ καθεστῶτα καθ' ἐκάστην καὶ ἀνεπιστρέπτως ἐτροπολογοῦντο, τίνα πλέον ἀντίδρασιν ἠδύνατο ὡς ἀντιτάξῃ ἢ ἄσκοπος μὲν, ὑποχείριος δὲ τάξις τῶν Ἀρχόντων; Ἡ πρόδος ἔτρεχε τὸν δρόμον τῆς. — Πλὴν, ὡς καὶ ἡ Ἀρχοντεία ἐμελλεν ἐμμέσως νὰ συνεργασθῇ πρὸς τὸ ἐθνικὸν ἀγαθόν· πάντα ἀγαθὰ τε καὶ κακὰ συντρέχουσιν μίγδην ὅτε θεῖα Πρόνοια βούλεται. Θέλει λοιπὸν ὠφελῆσαι ἡ Ἀρχοντεία, καθὼς πάντα τὰ ἕτερα σύμβολα τῶν πρόσθεν καὶ τῶν ἔπειτα ξενισμῶν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς κατὰ προτροπὴν αὐλικῶν τινῶν εἶχεν ἀναβιβᾶσαι εἰς τὸ Ἐκλαμπρότατον ἀξίωμα Κουβικουλαρίου καὶ Σπαθαρίου Καλοπόδιόν τινα, μεμισημένον παρὰ τοῦ λαοῦ, καθὼς ψυχῆ τε καὶ σώματι ἀφοσιωμένον εἰς τοὺς φιλοτυράννους καὶ διεφθαρμένους αὐλοκόδρακας τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν προκατόχων του. Ὁ Καλοπόδιος οὗτος, ὡς πάντες οἱ λοιποὶ συνεργοὶ του, αὐθαδεῖας ὦν καὶ οἰήσεως μεμεσῶμένος, καταμηνύει πολίτας ἀθώους ἅμα εἰσχωρῆ ἐν τῇ Αὐλῇ, καὶ ὠφελούμενος τῆς εὐνοίας τοῦ Αὐτοκράτορος, ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐξορίζει, ἄλλους δὲ φυλακίζει, καὶ ἄλλους παντοιοτρόπως τιμωρεῖ. Τὰ πάθη ἦσαν εἰς ἕσχατον βαθμὸν παρωξυσμένα· οἱ ἐτήσιοι δασμοὶ ἠῤῥξανον ἐπὶ μείζον, καινοὶ δὲ προσεπειθήντα. Ἐπὶ προφάσει, ὅτι οὗτοι μὲν τῶν πολιτῶν ὀρθῶς δὲν διέκειντο περὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν δόξαν, ἐκεῖνοι δὲ ὅτι ἐβίουσαν ἀσελγῶς καὶ ἀκολάστως, διηρπάζοντο αἱ περιουσίαι καὶ ἀφηροῦντο τὰ ἰδιαίτερα κτήματα. Αἱ συμφοραὶ καὶ βιαιοπραγίαι εἶχον κορυφωθῆ· «πάσας γὰρ ἀριθμίζῃ, μακρὰς δὲ ἀνέλοιτο συγγραφῆς».

«Τούτων οὕτως ἐχόντων, καὶ μίσους ἐμφάντος τοῖς δήμοις κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς Βασιλείσης, διάπερ εἶρηται, ὁμοθυμοῦσιν ἄμφω τὰ μέρη τὸ τε Βένετον καὶ τὸ Πράσινον, καὶ τοὶ

αεί ἀλλήλοις ἐναντιούμενα, καὶ στάσεως ἄρχοντι». Ἡ ὁμόνοια τῶν δύο αἰωνίως ἀντιφερομένων μερῶν ἐπεφάνη πρώτην φοράν, ὡς εἶδομεν, ἐπὶ Ἀναστασίου· τῶρα δὲ πάλιν δευτεροῦται. — Ἐγγίρονται λοιπὸν εἰς στάσιν οἱ δῆμοι, τὴν λέξιν *Νίκα* λαβόντες ὡς σύνθημα· καταθραύουσι τὴν χωροφυλακὴν, προσάπτουσι, κατὰ τὸ σύνθημα, πῦρ εἰς διάφορα μέρη τῆς Πρωτευούσης, καὶ συμποσοῦμενοι ἕως 100 χιλιάδας τὸν ἀριθμὸν, κατὰ τῶν Ἀνακτόρων ἐκστρατεύουσιν ἵνα συλλάβωσι προσωπικῶς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἡ πυρκαϊὰ διαδιδόμενη ὑπὸ σφοδρῶς πνέοντος ἀνέμου, καταναλίσκει τὸ μείζον μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅσοι σπεύδουσι νὰ καταπαύσωσι τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἀλληλοσφαγίαν, ἐκβιάζουσιν ἐκ τῆς ἀγίας Σοφίας τὰ θεία Εὐαγγέλια καὶ τὰ σεβάσματα τοῦ Σωτῆρος ἐκτυπώματα, ἐλπίζοντες ὅτι παρεμβληθέντων τούτων μεταξὺ μαχομένων, ὁ ὄχλος καὶ οἱ στρατιῶται ἤθελον ἀποθέσει τὰ ὄπλα. Πλὴν τὸ βασιλικὸν τάγμα τῶν βαρβάρων τῶν καλουμένων Αἰλούρων, (εἶχεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἑπτακισχιλίους βαρβάρους μισθωτοῦς) τῶν ἀγίων φροντίσαντες κατ' οὐδὲν, τοὺς τε δῆμους συνέκοπτον, καὶ οὐδὲ τῶν ἱερῶν, ἢ τῶν ταῦτα φερόντων ἐφείδοντο. Τοῦτο παρώξυνεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἠρέθισε τοὺς στασιαστὰς, οἵτινες κρίνοντες, ὅτι Θεὸς ἐπέττατεν αὐτοῖς ν' ἀγωνισθῶσι κατὰ βαρβάρων μηδὲ σεβομένων τὰ Εὐαγγέλια, ἐξήφθησαν εἰς μεγαλητέραν ὀργήν, «καὶ οὐκ ἄνδρες μόνοι ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἐκ τῶν ὑπερώων ἐμάχοντο, λίθοις καὶ κεράμοις, καὶ παντὶ τῷ προστυχόντι βάλλοντες ἄνωθεν τὴν βάρβαρον ἐκείνην πληθύν.»

Ἡ *Ἀνέκδοτος Ἱστορία* διηγείται ὅτι «καὶ νεανῖαι πολλοὶ ξυνέρρεον, οὐδὲ πώποτε πρότερον περὶ ταῦτα ἐσπουδακότες.»

Ὁ Ἰουστινιανὸς ὁρῶν τὴν στάσιν ἐπεκτεινομένην ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν, δειλιῶ, ἀδημονεῖ, καὶ, κατὰ τὸ βασιλικὸν ἔθος, συγκατανεύει νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν μετὰ τῶν δῆμων· ἀλλ' ἦτον ἀργά· ἡ στάσις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κατεμάστιζε τὴν Πρωτευούσαν. Ὁ λαὸς εἶχεν ἤδη ἀναγορεύσει εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἰπάτιον. Τότε τοθεῖς ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ἐκπαλαι-

φθέντος στρατοῦ ὁ περίφημος Βελισάριος, ὄρμηξ κατὰ τοῦ λυσ-
σώντος πλήθους. Τὸ πλῆθος ὑποχωρεῖ, οἱ δὲ βασιλικοὶ ἀνοίγον-
τες δρόμον αἱματηρὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὄχλου τελοῦσι τὴν σφα-
γὴν τὴν μᾶλλον θηριώδη ἐξ ὕσων αἰστάσεων ἱστορίαι διαμνη-
μονεύουσι. Δὲν χαρίζονται οἱ βάρβαροι οὐδὲ εἰς ἀθώους, οὐδὲ εἰς
πταίστας, οὐδὲ εἰς Πρασίνου, ἢ Βενέτους, ἢ ἄνδρας ἢ γυναῖκας,
ἢ παιδία καὶ παρθένους. Ἢ σφαγὴ ὑπερβαίνει πᾶν ὄριον· ὁ λαὸς
κατακλύπτεται· τριάκοντα χιλιάδες ἀνθρώπων ἀνιλεῶς θυσιάζον-
ται, τὰ δὲ πτώματα αὐτῶν θάπτονται εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, καθὼς
τὸ λείψανον τοῦ ἐγκληματία θάπτεται ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ἐγ-
κλήματος. Τὴν δὲ θύραν, ὅθεν διεβιβάσθησαν τὰ πτώματα τῶν
πολυαριθμῶν σφαγίων, ἡ παράδοσις ἐπωνόμασεν ἔκτοτε *Πύλην*
νεκρῶν.

Ἢ πυρκαϊὰ ἐν τούτοις κατέκαυσε τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Εἰρήνης
καὶ τὸν Ξενῶνα τοῦ Εὐδοῦλου, καὶ τὸ περιβόητον Σεβήρου Λου-
τρῶν, ὅπερ ἦν γλυπτοθήκη καὶ πεινακοθήκη τῆς Πρωτεύουσας·
κατηνάλωσε δὲ καὶ τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Σοφίας, ὁμοῦ μὲ πάντα
τὰ ἐν αὐτῷ διαφυλαττόμενα ἱερά καὶ περίλαμπρα σκεύη του.

Ἰδοὺ καὶ νέας ἐκατόμβης καπνὸς ὑψούμενος ἐπὶ τοῦ βωμοῦ
τοῦ μέλλοντος! Ἰδοὺ αἷμα νέον, οὔπερ τὰ ἴχνη οὐδὲ ὁ πανθα-
μάτωρ χρόνος, οὐδὲ ἀνθρώπων δυσμένεια δύνανται ποτε νὰ ἐξ-
λείψωσι!

Τριάκοντα χιλιάδες ἄνθρωποι ἐσφαγιασμένοι! ἀποτεφρωμένα
τὰ περικαλλέστερα τῆς βασιλίδος οἰκοδομήματα! — Ἐηλικιό-
την ἀφειδῆ θυσίαν ἀγαθῶν καὶ ζωῆς, ὄχι, ἐκὶ ματαίῳ καὶ χω-
ρὶς ἀνταποδόσεως, γενεὰ δὲν προσφέρει.

Ἐὰν ἀληθῶς οὐ ὀλοκαύτωσις, ἐκεῖ ζωὴ, ἐκεῖ αἶσθημα καὶ
πρόοδος, καθὼς οὐ θύελλα, ἐκεῖ μiasμάτων διασκορπισμὸς,
ἀναμφιβόλως ἡ τοῦ Νίκα ἐπανάστασις θέλει ποτὲ καθέξει πε-
ριθέατον θέσιν εἰς τὰ χρονικά τῆς μεσαιωνικῆς διαπτύξεως.

Ἀλλὰ συμβαίνει τὸ δεῖ· γέρονται τοὺς καρποὺς τῶν προπα-
τορικῶν ἀγώνων οἱ μεταγενεῖς, χωρὶς οὐδὲ κἄν νὰ ζητήσωσι
πόθεν, ἢ τίς ἢ προκαλέσασα τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἀνάγκη.

Ἀγαθὴ τύχη, ἡ ἱστορία τῶν κλητῶν λαῶν μήτηρ ἐστὶ χάρισσα, φιλότεκνος, ἀριστοτόκεια, τὸ ἐκυτῆς γάλα καὶ τοὺς οἰκτιρμούς ἀφειδῶς δαψιλεύουσα τοῖς ἰδίαις τέχναις. Ἡμεῖς δὲ θελάζομεν ὀρμεμφύτως καὶ ἀνεξετάστως τοὺς μαστούς αὐτῆς, καθὼς βρέφος ἀμέλγει τῆς τροφῆς τοὺς κόλπους.

ΝΣΤ'.

Ἡ ἁγία Σοφία.

Τὸν θεοπρεπῆ τούτον ναὸν ἐθιμελίωσε κατὰ πρῶτον Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς βασιλείας του, ὀλίγον πρὶν ἢ βαπτισθῆ χριστιανός, καὶ μετὰ τινα ἔτη ἀφοῦ ἐγκατέλιπεν ἔρημον ἐν τῇ γεγηρακίᾳ Ῥώμῃ τῆς μυθοθησκείας τὸ Πάνθεον. Ἐύλινος κατ' ἀρχὰς ἀνοδομήθη, γενὸς, καὶ ταπεινός. Ἀλλὰ καὶ τοι τοιοῦτος, ὑπῆρξεν ὁμοίως ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ἀφιερωθέντων εἰς τὴν νέαν Σοφίαν, ἐπειδὴ προηγουμένως, ἔνεκα τῶν καταδιώξεων, ἐλειτούργουν οἱ πιστοὶ νύκτωρ, κεκρυμμένοι εἰς σπήλαια, ἢ εἰς ὑπόγεια, ἢ εἰς ἔρημα κοιμητήρια. — Διαιδομένης δὲ βαθμηδὸν τῆς πίστεως, ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας υἱὸς Κωνσταντίνου, ἔκρινεν εὐλογον ν' αὐξήσῃ τὸν πατρικὸν ναὸν εἰς κάλλος καὶ μέγεθος τοσοῦτον, ὥστε νὰ χωρῇ περὶ τὰς χιλίας ψυχάς. Τότε κατὰ πρῶτην φοράν ἐγένοντο, παρόντος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἐγκαινία, τελετὴ καθ' ἣν Εὐδόξιος ὁ Ἐπίσκοπος Βυζαντίου, ἐβάπτισεν, ὡς λέγεται, ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους εἰδωλολάτρας, εἰς μνήμην αἰωνίαν τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σαρίας ἐγκαθιδρύσεως.

Κατὰ τὸ 404 Μ. Χ., βασιλεύοντος Ἀρχαδίου, συνέβη στάσις ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν σκευωρηθεῖσα κατὰ τοῦ τότε πατριαρχεύοντος Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ θεὸς οὗτος καὶ οὐρανοφάντων ἀνὴρ ἀνεθεμάτιζε μίξ τῶν ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ ἀμύθωνος τὴν ἀίρεσιν τοῦ Ἀρείου, ὅτε πῦρ, ἀναφθὲν ὑπὸ τὸ βῆμα παρά τινος στασιαστοῦ, κατέκαυσεν ἐν τῇ διαστήματι τριῶν ὥρῶν τὸν τε ναὸν τῆς Σοφίας καὶ τὸ παλάτιον τῆς Συγκλήτου Ἱερουσαίας. Χριστιανικῆς ἀρχαιότητος ἀνεκτίμητα λείψανα, πλείστα προγόνων καὶ

πατέρων συγγράμματα ἐν τῇ πυρκαϊᾷ ταύτῃ ἀπωλέσθησαν· ἡ σκληρότης τῶν Ἀρειανῶν ὑπερενίκησεν εἰς μανίαν καὶ αὐτὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ τὴν ἀπανθρωπίαν.

Φαίνεται ὁμοίως ὅτι γραπτὸν ἦτο καὶ πάλιν νὰ κτισθῇ ἡ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀγιοτάτη μητρόπολις, ἵνα ἐκάστη πυρπόλησις καὶ ἐπισκευὴ αὐτῆς σημειώσῃ μίαν ἐλληνισμοῦ σημαντικὴν μετάβησιν. Ὁ δὲ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐκτεθεὶς ἀνωτέρω ἐμπρησμός γίνεται αἴτιον τῆς μεγαλοπρεπεστάτης αὐτῆς ἀνοικοδομῆς, καθ' ὃ σχέδιον ἐτι μετὰ τόσους αἰῶνας παρουσιάζεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν. — Ἐκτοτε δὲν κατεφλέχθη, οὐδὲ κατεδαφίσθη, οἷδὲ μετελλάγη. Σύμβολον ἀτελευτησίας, ἐπὶ χιλίους τριακοσίους χρόνους ὀρθοπαγῆς καὶ ὀρθοπρόσωπος ἐπισκοπεῖ τὰς τῶν αἰώνων καὶ τῶν ἀνδραποδισμῶν καλιμμεταβολάς· δέλτος θεόγλωσσοῦ καὶ πολυτίμου, διηγεῖται τὴν κατὰ συνέπειαν τῆς αἱματοχυσίας ἐγκαθίδρυσιν τοῦ προοδευτικοῦ μεσσιῶνος, καὶ μαρτυρεῖ τὴν ἀθθεντίαν τῶν τριῶν μεγίστων καὶ μυστηριωδεστάτων ὀργάνων τῆς καθολικότητος· **ΕΛΛΑΔΟΣ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ, ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ!**

Ὁ πολυτελής οὗτος ναὸς, ὃς καὶ *Μεγάλη Ἐκκλησία* μέγαι τῆς ἀλώσεως κοινῶς ὠνομάζετο, καθὼς ὑπῆρξεν ἐπὶ χιλίους καὶ ἐπέκεινα χρόνους ὁ ἀρχαιότερος καὶ ὑψηλότερος καὶ πλουσιώτερος, οὕτως ἐν παντὶ αἰῶνι θέλει θεωρεῖσθαι καὶ ὁ ἱερώτατος πάντων τῆς Χριστιανωσύνης τῶν ναῶν. Ὁ πρῶτος αὐτοῦ θεμέλιος λίθος εἶναι συγχρόνως καὶ θεμέλιον χριστιανισμοῦ, καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος τῆς μεσσιωνικῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς ὑπάρχει τὸ τρισένδοξον τρίπτυχον τῆς καθόλου σοφίας κατὰ τῆς ἐν μέρει φιλοσοφίας· αὐτὸς ἐκ τῶν ζώντων μόνος μονώτατος πνηγιρίζει τὴν χουσοῦν αἰῶνα τῆς χριστιανικῆς δογματοθεσίας, ἐκείνον τὸν παλαιγενῆ καὶ πάντροπον αἰῶνα, ὅστις ἐπιδαγώγησε καὶ ἐξωσκόνησε τοὺς υἱοὺς τῆς προόδου καὶ τοῦ φωτός· αὐτὸς ἐσημάδευσε καὶ σημάδζει τὰ ὅρια τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ, ὧν ἐκτὸς οὐ περαιτέρω· αὐτὸς ἐτι προαγγέλλει τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ θεῶν τὴν προσδοκωμένην παντελῆ νίκην τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν νίκην τῆς Τριαδικῆς ἐνότητος κατ' ὅλιον γενικῶς τῶν κειχωρισμένων

μερικοτήτων, ἤγουν τῶν ἀλληλομαχούντων θρησκευμάτων, καὶ συστημάτων, καὶ ἰδεῶν, καὶ πολιτειῶν τῆς οἰκουμένης.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀγίας Σοφίας λοιπὸν εἶναι συνάμα καὶ ἱστορία τῆς ἀρχῆς, τῆς νίκης καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ νέου θεοφάντου θρησκευματος. Ἐντὸς τοῦδε τοῦ πάνσεπτου ναοῦ, πλείοι βαρβάρων βασιλεῖς καὶ πρέσβεις εἰς χρόνους ἀπωτάτους ἐμυήθησαν τὰ χριστιανικὰ μυστήρια καὶ ἐγένοντο ἀπόστολοι ἀναστάσεως, ἐλευθερίας· ἐν αὐτῷ βαπτισθέντα ἠμερώθησαν ἄγρια καὶ σκληροτράχηλα γένη. Ἐν αὐτῷ ἐταινιώθησαν τῷ βασιλικῷ διαδήματι οἱ πλεῖστοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, καὶ ἐχειροτονήθησαν ἀφιερούμενοι τῇ διακονίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ περισσότεροι τῶν 150 Πατριαρχῶν. Ἐντὸς αὐτοῦ ὀρθόδοξοι γενεαὶ ἔσχον ἀγίαςιν, καὶ βάπτισμα, καὶ ἄσυλον· καὶ ἐν αὐτῇ ἡ τῶν φωστῆρων τῆς μέσης Ἑλλάδος αὐστηρὰ καὶ βαρῦφθογγος φωνή, τὰς βασιλικὰς ἀδικίας στιγματίσασα, καὶ τὰς αἰρέσεις ἀναστομώσασα, ἠσφάλισε τὴν τύχην τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὴν ταλαντευομένην ἐγενναίωσεν ἀνθρωπότητα. Ὁ ὑψηλότερος θόλος αὐτοῦ, ὅστις γιγαντιαῖος δεικνύεται τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν διαπλεόντων, καὶ ὅστις ἀπὸ νεφελῶν γῆν ἀπέραντον ἐπιβλέπει, δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς φωταυγῆς φάρος, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποῦ διεχύθη καὶ ἐξήστραψεν εἰς τε δυσμὰς ἡλίου καὶ ἀνατολὰς τὸ φῶς τῆς οὐρανόσοφίας· φάρος ἀκτινοβόλος, ἰστάμενος ἀκλόνητος καὶ ἀδιάσειστος ἐπάνωθεν τῶν διαταραχῶν, αἵτινες ἐπὶ 1500 ἔτη περικυκλοῦσι βαρυκτυποῦσι τοὺς πόδας του! — Οἱ Βυζαντινοὶ βασιλεῖς ἐκάλουν *μητέρα* τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, «τὴν τῆς ἡμετέρας βασιλείας *μητέρα*». Οἱ Πατριαρχαὶ τοῦ πρώτου θρόνου τὴν καθιέρωσαν ὡς ἔδραν αὐτῶν καὶ τῆς ὀρθοδοξίας κεντρικὴν βασιλίδα· οἱ πένητες καὶ οἱ καταδεδιωγμένοι ἔσχον αὐτὴν ἄσυλον καὶ παρηγορίαν. — *Μοναρχία*, καὶ *Ἐκκλησία*, καὶ *Λαὸς* ἐκ συμφώνου τὰ τρία στοιχεῖα τοῦ μεσαιῶνος οἰκοδομοῦσι καὶ δοξολογοῦσι καὶ συμπροσκυνοῦσιν αὐτήν. Ἐκεῖ, ἐν τῇ αἰωνίῳ καὶ ἱστορικῇ αὐτῆς ἰσότητι συνάπτονται ἄρχοντες τε καὶ ἀρχόμενοι.

Ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Λαὸς, οἵτινες ἐμελλον ἔπειτα κατὰ μ.δ.

νας να τὴν κληρονομήσωσιν, οὗτοι κατέβαλον καὶ τὸς ἀδρότερας
θυσίας ἐν τῇ ἐγέρσει αὐτῆς. Ὁ Ιουστινιανὸς συγκαλεῖ τεχνίτας
ἐκ πάσης γῆς, ἐναποτίθησι δὲ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν εἰς
Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸν καὶ Ἰσιδώρον τὸν Μιλῆσιον, ἀμφοτέ-
ρους διασημοτάτους ἐπὶ σοφίᾳ καὶ μηχανικῇ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς
τούτων ἐπαγρυπνοῦσιν ἑκατὸν ἀρχικτίσται, ἕκαστος τῶν ὁποίων
ἔχει ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἑκατὸν ἑτέρους ἐργάτας· 5000 δὲ
ἐργάται διορίζονται εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ δεξιοῦ μέρους, καὶ
ἕτεροι 5000 εἰς τὴν τοῦ ἀριστεροῦ. ἵνα δὲ φερθῆ εἰς πέρας τὸ
μνημεῖον, ἐπιβάλλονται ἀγγαρίαι καὶ φόροι βαρύτατοι ἐφ' ὅλης
τῆς ἐπικρατείας· τὰ δημόσια ταμεῖα κατακενοῦνται. Ὁ προκά-
τοχος Ἀναστάσιος, φιλόργυρος, ὡς εἶπομεν, εἶχεν ἐξοικονομήσει
40 χιλιάδας κινδυνάρια χρυσοῦ, δηλ. 320 ἑκατομμύρια φράγκων·
ταῦτα καὶ ἄλλα περισσότερα πέντως κατηναλώθησαν· ἐπαύθησαν
μὲν κατ' ἀρχὰς σχολαὶ καὶ διδασκαλεῖα τοῦ λαοῦ· κατηργήθη δὲ
τὸ ἀξίωμα τῶν ῥητόρων· ἐπωλήθησαν δ' ἐφεξῆς βασιλικά καὶ ἐκ-
κλησιαστικὰ σκεύη· διεκόπησαν πάντα τὰ θεάματα, καὶ ἐγένοντο
πόλεμοι συνεχεῖς καὶ καταδρομαί. Οἱ ἰδρωῖτες τοῦ πένητος ἀφηρ-
πάγησαν ὑπὸ τῶν διοικητῶν τῆς βασιλευούσης καὶ τῶν θεμά-
των· καὶ ταῦτα πάντα πότε· ἐνθὼ οἱ τῆς μοναρχίας στρατηγοί, ὁ
Ναρσῆς, ὁ Πουδέντιος, ὁ Μοῦνδος, καὶ ὁ ἀνδρῆτις Βελισσάριος, ὁ
Σκηπίων αὐτός τῆς νέας Ῥώμης, φηρολογούντες Εὐρώπην, Ἀσίαν,
καὶ Ἀφρικὴν, συνεσώρευον καθεκάστην εἰς τοὺς πόδας τοῦ θρόνου
βαρυάριον καὶ χριστιανῶν ἀπειρα πλοῦτη καὶ λίθους πολυτίμους,
καὶ θησαυροὺς, καὶ βασιλικά στέμματα. — Ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ δὲν
ἀπέμεινεν ἄλλο τι καταναλώσιμον, καὶ οἱ μολύβδινοι σωλῆνες τῶν
πηγῶν ἀνελύθησαν οὐκ εἶχεν ὁ Κωνσταντῖνος κατασκευάσει!

ἵνα δώσωσιν οἱ χρονογράφοι ἰδέαν τινὰ ὁπωσοῦν ἀκριβῆ τῆς
γενομένης τότε δαπάνης, διηγοῦνται ὅτι διὰ μόνην τὴν ἔγερσιν
τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων, ἕως ὕψους ἑνὸς ποδὸς ἀπὸ ἐδάφους, κα-
τηναλώθησαν 452 κινδυνάρια χρυσοῦ, διὰ δὲ τὴν κατασκευὴν
τῶν αὐλῶν καὶ τῶν πρώτων δωματίων κινδυνάρια 800, ἱσλο-
γούμενα μὲ 4200 λίτρας χρυσοῦ. Καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν ταύ-

την ἐξαπέστειλε, ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς Ρώμην τοὺς ἐμπιστευμένους του φίλους Τρώϊλον, Κολακύνθην καὶ Βασίλειον, ἵνα μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας ἐτοιμάσωσιν ἐκεῖ τὰς ἀναγκάσις πλίνθους. Οἱ δὲ πλίνθοι κατεσκευάσθησαν ἐκ γῆς τοσοῦτον ἐλαφρᾶς, ὥστε δώδεκα αὐτῶν ἐξυγίζον ἓνα τῶν κοινῶν πλίνθων, ἔφερον δὲ πάντες τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν· ΚΥΡΙΟΣ ΕΘΕΜΕΛΙΩΣΕΝ ΑΥΤΟΝ, ΚΥΡΙΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΩΣΕΙ· πᾶσα δὲ νέα σειρὰ πλίνθων ἐκτίζατο ἀναγκισκόντων τῶν ἱερέων εὐχάς, καὶ εὐφημοῦντος τοῦ περιεστῶτος εὐσεβοῦς πλῆθους. Τεθέντων δὲ τῶν θεμελίων, ὁ Πατριάρχης Εὐθύχιος μετὰ 150 ἀρχιερέων καὶ σύμπαντος τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας του, ἐπεκαλέσατο ὑπὲρ αὐτῶν τὰς εὐλογίας τοῦ Ἰψίστου. Πολλὰ ἑκατοστάδις χιλιάδων πιστῶν συβρέυσαντες μὲν ἐκ παντὸς μέρους τῆς χριστιανωσῆνης, ἀσκεπεῖς δὲ καὶ γονυκλιτεῖς καὶ δακρύνοντες «καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον ἑοῶντες· ἐν ρ'. μέτροις» περιεκόσμησαν τὸ θέαμα τῆς σοβαρᾶς ἐκείνης, παρακτικῆς καὶ συγκινητικῆς τελετῆς, τὸ ὑπερβάλλον καὶ ἔξοχον θέαμα τῆς ς'. ἑκατονταετηρίδος. Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς εὐχαριστίας ἐμέλισε καὶ ἔψαλλε πρῶτος ὁ Ιουστινιανὸς πρῶτην φορὰν, συνυμνολογοῦντων τῶν ἱερέων, τῶν διακόνων καὶ τοῦ λαοῦ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἱστορικώτατον τροπάριον «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων.» Τροπάριον, τὸ ὅποιον ἕκτοτε ἡ Ἐκκλησία ψαλμωδεῖ ἀνὰ πᾶσαν Κυριακὴν πρὸς τὸν Ὁρθόδοξον λαόν της, ὡς οἱ στρατηγοὶ τὸ πάλαι ἐφώναζον πρὸς τὸν στρατὸν τὸ 'Ε.λε.λεῦ' τροπάριον ὅπερ ὁ Χορὸς ἀναπέμπει πρὸς Οὐρανὸν ὁμοῦ μὲ τὸν καπνὸν τοῦ λιθάνου εἰς αἰώνιον μνημόσυνον τῶν ἐγκαινίων τῆς Βασιλείδος του καὶ ἀβραβῶνα τῶν μελλόντων αὐτοῦ νικητῆριων!

Οἱ μὲν Κατόλικοι λατρεύουσιν ἐν Ρώμῃ τὸν ἅγιον Πέτρον, οἱ δὲ Μεταρρυθμισθέντες, ἔχουσιν ἐν Λονδίῳ τὸν Παῦλον· δύο ἀποστόλους, θεσπεσίους μὲν, παραδεξαμένους δὲ ἄνωθεν τὴν ἀποστολήν, καὶ πάντοτε ἀνθρώπους. Εἰς δὲ τὴν Ὁρθόδοξίαν, κατ' ἔξοχὴν μητέρα τῶν Θεολόγων, ἀρμύζει αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἄβλος καὶ ἀθάνατος καὶ κοσμοσώτρια καὶ ὑπερτάτη σοφία τοῦ Θεοῦ Λέ-

γου, δηλ. ἡ Πανάνθρωπος καὶ Παγκοσμία μητρόπολις τοῦ ἁγίου καὶ Καθολικοῦ Πνεύματος. — Κατηνάλωσαν διὰ ταύτην οἱ Πατέρες μας ὄχι μόνον τοὺς ἰδρώτας ἐποχῆς ὀλοκλήρου, καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ τῶν βίου, ἀλλὰ περιπλέον καὶ τὸ αἷμα τρισμυρίων ψυχῶν· ἡμεῖς δὲ προσηνέγκαμεν αὐτῇ πόθους μυχίους καὶ δάκρυα δουλείας τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων καὶ νέαν θυσίαν ὀλοκαυτώσεως ἐν τῷ αἵματι μιᾶς ἐκλεκτῆς γενεᾶς. Δάκρυα ἔβρεξαν τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ δάκρυα ποταμηδὸν καταβρέχουσι τὴν βεβήλωσίν της. Καὶ λοιπὸν ὁ θνητὸς ὁ δυνάμενος νὰ συλλογισθῆ, νὰ λαλήσῃ, καὶ νὰ κηρύξῃ ὡς ἠδυνήθη ὁ Ἕλλην, ἢ ὁ θνητὸς ὁ δυνάμενος νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ἀδιακόπους δαπάνας, ἅς εἴπῃ αὐτῇ εἶναι ἡ ἰδική μου!»

Ἡμεῖς ἐν ταῦτοις ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ἀναγινώσκομεν νοερῶς τὸν Σιβίλλειον ἐκεῖνον χρησμὸν περὶ Ἑλλάδος·

«Εὐφράνθητι, Κόρη, καὶ ἀγάλλεο, σοὶ γὰρ ἔδωκεν
Εὐφροσύνην αἰῶνος, δε σὺρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν.
Ἐν σοὶ δ' οἰκήσει, σοὶ δ' ἔσσεται ἀθάνατον φῶς!
Ἐδασθέων ἀνδρῶν ἱερὸν γένος ἔσσεται αὔθις. . . .
Καὶ τότε δὴ Νὰς πάλιν ἔσσεται, ὡς πάρος ἦν περ.»

NZ'.

Πολιτικά καὶ Ἐκκλησιαστικά μεταβολαί.

Ὁ Ἰουστινιανὸς κατεκρίθη σφόδρα διὰ τὴν ὀμότητα τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν τοῦ Λίκα ἐπανάστασιν· πλὴν ἡ στάσις ἦτον ἡ πληγὴ, ὁ ἐφιάλτης, οὕτως εἰπεῖν, τῆς μοναρχίας ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ· ὅθεν οἱ Βασιλεῖς πεπεισμένοι, ὅτι ἐπὶ φλογώδους ὕλης καὶ καυσίμου ὁ Θρόνος αὐτῶν ἐβασίζετο, κατέπνιξαν, κατὰ δύναμιν καὶ κατὰ τὰς περιπτώσεις, εἰς τὸ αἷμα τὰ πρῶτα κινήματα τῶν ἀνταρτῶν. Διότι, μεταχομίσασα τὴν Λατινικὴν ἀρχὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ Αὐτοκρατορία δὲν ἐνόησε νὰ μεταχομίσῃ καὶ τὴν Λατινικὴν ἐλευθερίαν· μάλιστα καθ' ἣν περιγράφομεν ἐποχὴν, αὐτὴ ἡ λέξις ἐλευθερία εἶχε γίνεῖ ἐπὶ στά-